

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-10>

UKRAINIAN LEXICOGRAPHY AND TODAY'S CHALLENGES

УКРАЇНЬСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ І ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Tomilenko L. M.

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Researcher,
Senior Research Fellow at the
Department of Linguistics
Ukrainian Lingua-Information Fund
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Томіленко Л. М.

*кандидат філологічних наук,
старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу
лінгвістики
Український мовно-інформаційний
фонд Національної академії наук
України
м. Київ, Україна*

Цілком погоджуємося із твердженням, що «сучасний стан гуманітарної науки характеризується не тільки розробленням нових напрямів дослідження мови, виявленням її міждисциплінарних зв'язків, істотним удосконаленням і переосмисленням граматичної теорії, гіпотез походження мови тощо, але передусім – посиленою увагою наукової спільноти до інноваційних технологій, поява та стрімке поширення яких має безпосередній вплив і на мовознавство» [1, с. 55].

У сучасному технологічно розвиненому світі онлайнві джерела інформації поступово витісняють традиційні паперові видання. Стосується це не лише засобів масової інформації, а й наукової, навчальної, довідкової літератури, зокрема і лексикографічних праць. Американський лексикограф Сідні І. Лендау запитує: «Чи стануть друковані словники явищем минулого, коли їх заступлять кишенькові електронні словники, компакт-диски чи словникові бази даних доступні в інтернеті?» [2, с. 102]. І відразу ж дає відповідь: «Деякі стануть, деякі вже стали, а деякі не стануть ніколи. Друковані нескорочені словники здебільшого відійдуть у минуле; у друкованій формі виходитимуть обмежені видання на потреби колекціонерів та бібліотек» [2, с. 102].

Нині в Україні чимало паперових лексикографічних праць різних часових періодів оцифровують та викладають у вільний доступ на різних інтернет-ресурсах зацікавлені фахівці-ентузіасти. Проте, попри нелегке фінансове становище, не залишаються без руху й наукові та навчальні заклади. Скажімо, у Національній академії наук України,

зокрема в Українському мовно-інформаційному фонді, для укладання сучасних словників програмісти вже розробили спеціальні бази даних, віртуальні лабораторії тощо, що значно полегшують працю лексикографів. Створено також чимало електронних словників.

Для укладання нового академічного «Словника української мови» у 20 т. (дотепер опубліковано 12 томів) побудовано потужну цифрову лексикографічну систему. «Спеціальне програмне забезпечення для укладання нового академічного «Словника української мови» у 20-ти томах, – як зазначає лексикограф Фонду В. Сивокозова, – має ряд переваг: дистанційний доступ через мережу Інтернет, постійне оновлення даних Словника, відслідковування внутрішніх зв'язків між словниковими статтями, забезпечення їх уніфікованості тощо» [1, с. 56]. Крім того, «віртуальна лексикографічна лабораторія (ВЛЛ), основне призначення якої – бути робочим місцем сучасного лексикографа, також має розвинений інструментарій, правильне використання якого може стати в нагоді не лише в укладанні відповідного тлумачного словника, а й у безпосередньому дослідженні мовних феноменів» [2, с. 56]. Саме віддалений доступ до словника дає змогу ефективно працювати та виконувати поставлені завдання з будь-якого міста України чи навіть куточка світу, у будь-який час, що в нинішніх умовах надзвичайно важливо. З іншого боку, – відсутність Інтернету створює значні труднощі для лексикографів, оскільки розробити якусь словникову статтю і швидко підібрати потрібну ілюстрацію стає проблематичним завданням.

Зрозуміло, що віртуальні лексикографічні системи значно пришвидшують і поліпшують роботу лексикографів, однак у процесі підготовки словника до друку залишаються ті самі проблеми, яких звичайними програмними методами вирішити неможливо: редагування, коректура тексту, верстання тощо. Для цього потрібен час і висококваліфіковані фахівці.

Вище коротко окреслено технологічні переваги і проблеми автоматизованого укладання словників. Однак не варто забувати і про інші виклики сьогодення, які постають у процесі створення лексикографічних праць, зокрема загальномовних словників. Важливою є, наприклад, уже порушувана раніше проблема, пов'язана з фіксацією нової лексики в лексикографічних джерелах. Сучасний бурхливий стиль життя, постійні суспільно-політичні, економічні, історичні тощо зміни зумовлюють появу низки інновацій. Дуже часто словники, особливо багатотомні видання, на створення яких ідуть роки, просто не встигають за цими змінами.

Приміром, у надрукованому четвертому томі СУМ-20 зафіксовано такі складні слова з першою частиною євро-: *євровалюта, євродолар, єврозона, євроінтеграційний, євроінтеграція, єврокредит, єврооблігаційний, єврооблігація, євроспільнота, євроцентризм, євроцентрист* тощо. Однак нема такої важливої для більшості українців лексеми-реалії, як *Євромайдан*. А все тому, що четвертий том згаданої праці опубліковано в 2013-му році. Натомість лексема «майдан» розширила свою семантичну структуру, поповнившись ще одним новим значенням: МАЙДАН, у, ч. ... б. (з великої літери). Масова тривала акція протесту проти влади під політичними або економічними гаслами, перев. на одній із центральних площ міста (від назви майдану Незалежності в центрі Києва, на якому вперше наприкінці 2004 р. відбулася така акція) [3]. Зафіксовано також розмовні назви учасників Майдану – *майданівець* і *майданівка*. Слова ввійшли до восьмого тому, який побачив світ у 2017-му році.

Залишається поза реєстром «Словника української мови» не лише суспільно-політична лексика. Не потрапили до нього, наприклад, і такі загальновідомі тепер терміни, як *коронавірус, коронавірусний* тощо, що належать до термінологічного апарату біології та медицини. І хоча вже створено й удоступнено електронну версію СУМ-20 [3], що містить надруковані раніше томи словника, однак питання можливого її редагування та поповнення новими одиницями ще не вирішено. Тож пропущені поширені слова поки що чекають на своє розроблення у ВЛЛ.

Отже, сучасна українська лексикографія має як безліч переваг, так і чимало технологічних, лінгвістичних та інших проблем, розв'язання яких потребує значних інтелектуальних і матеріальних ресурсів.

Література:

1. Сивокозова В. В. Про функціональні можливості дослідницького інструментарію віртуальної лексикографічної системи «СУМ-20». *Мовознавство*, 2017. № 5. С. 55–62.
2. Сидні І. Лендау. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / пер. з англ. О. Кочерги. Київ : К. І. С., 2012. 480 с.
3. Словник української мови online. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl> (дата звернення: 25.07.2022).